VIDA I MORT DEL MIM VALESKI

JOAN NOVES

A L’ALBA

Lentament, amb el pas del temps, la llum
del seu rostre era més viva i alhora
més clara i més brillant cap al futur.
Ell ja ho sentia i ho feia sentir.
Això ho va saber de seguida, quan
potser només tenia set o vuit
anys dels d’abans, d’aquells que no passaven
tan de pressa i s’esperaven l’un a l’altre
com una cadena lenta. I un dia,
tots plegats vàrem veure aquella llum,
vàrem saber que ell era així,
com qui veu créixer un arbre
i s’ha fet gran. Qui sap si un déu jugava
quan va néixer, perquè d’infant ja va sentir
com un alè d’amor o de dolçor,
allò tan estrany que després Valeski ens explicava
com si fos el joc del món en ell mateix.
Llavors, menut i a coll, ja llegia els anuncis
del metro, amb veu tan clara i natural
que la gent es girava i no s’ho creia
(i l’àvia n’hi feia llegir un altre
de més difícil i el vagó aplaudia).
I van ser aquells antics aplaudiments
desconeguts, el goig letal que ja
per sempre hauria de voler sentir
per poder viure. I aquells llocs primers:
el joc del món, la llum, i la lectura,
van fer que el mim que encara no era
amb veu segura cantés en el seu cor.

INFANT DE NIT

Abans d'anar a dormir, a les nits d'estiu,
ells sortien. Al poble els nois sempre sortien.
Valeski, de petit, també hi anava
per quedar-se amb els grans, al petit bar
de sempre, amb alguns que ja eren vells
i que, com ell, algun dia hi anaven de vailets.
De tant en tant li deien que marxés
per dir-se coses verdes. Però després
ja el van deixar quedar-se amb ells
com si fos del mateix poble, arraulit
i escoltant les veus dels caçadors.
Amb ells, allí assegut, amb el goig
de tot el seu voler, aquelles nits
tenien el gust fort de les llimones,
del vi de bóta i dels cellers oberts.
Sentia el renegar tan innocent
que semblava un afalac per qui el rebia,
les rialles sempre boges i després
aquell silenci, aquell silenci de la nit.
Havia vist a terra els peus amb espardenyes,
aquells peus forts, mig descoberts,
amb alguna cicatriu antiga i dura.
I al sortir, la nit, la nit sense fanals,
tota la nit parada amb les estrelles,
tota la nit parada com mai més.
Allí va fer-se fort, ara ho sabia:
ell fóra sempre d'ells encara que no ho fos,
encara que digués que ja no ho era,
encara que ho digués per sempre més.
De més gran recordava sempre les mans
d'aquella gent del camp, que ja somiava
el blat de l'endemà quan s'adormia
sense voler, amb el cigarret mig apagat
als llavis i una son invencible
que encomanava als altres. I després
ja era tothom que anava alçant-se
i marxant pels carrers foscos
sota aquell cel negat d'estrelles,
mig somiant i a poc a poc,
a poc a poc cap al matí.

AI, DE L'AMOR...

Al Valeski, jovenet,
inexpert i somiador,
una noia molt primera
de les noies que vindrien,
li va resultar fatal.
Feia temps que l'estimava
i va passar que un temps després
mentre ell, de dia i de lluny,
li escrivia versos bons,
ella, de nit i de prop,
llegia els versos dolents
d'un altre que era més vell,
llicenciat en geologia.
Podria ser tot banal
si es separen dies i nits,
tal com fan sempre els idiotes
i com feien alguns intel·lectuals
idiotes del moment.
I hagués estat tot banal,
en altre moment i lloc.
"-Ho has fet malbé tot."
"-No t'ho prenguis així."
I tenia un posat feliç.
Tot estava en caiguda lliure.
Aleshores un rebuig d'amor
a la mateixa boca de l'estómac
(que era un dolor de l'ànima
però que era també un buit inexplicable
a la boca de l'estómac)
tampoc ja no el va deixar mai més.
Per evitar-lo es feia totes
les trampes, per exemple:
"-Ella és més lliure, és bonica
i està bé. Jo m'espavilaré."
Però amb això el dolor augmentava.
Aleshores l'analgèsic a la bèstia:
"-Què fàcil ha estat deslliurar-se
de la primera, que tots diuen
que és sempre la més difícil."
I educava el pensament.
Tot ell una mica còmic, és clar.
(Ai, Valeski, Valeski... si eres jove i ric
i amb tots els restaurants oberts,
per què has entrat en aquest?
Ara t'ho has de menjar
encara que siguin les deixalles

o et quedaràs amb gana per tota la vida.
Si no hi ha postres
hauràs de dir que no en volies
i menjar-ne d'amagat.
Ara ja saps que quan en surtis
no hi tornaràs mai més
però tria bé entre la misèria
dels plats que et porten,
deixa temps entre plat i plat
i vigila bé què menges
perquè la digestió serà impossible
i acabaràs a l'UCI.)
El rebuig, que impedia el retrocés,
va ser constant als primers temps
quan es trobaven per no res.
Més tard, només un record d'ella,
un mocador vermell al vent
o un pensament mal educat
i, com si fos un *leit-motive,*
li tornava aquell buit al mateix lloc.
Després, anys després, i ja feliç
d'altres noies, encara sentia
aquell rebuig a dins del pit.
Talment *Plaisir d'amour*, el guió exacte
de la gran cançó del Martini.
Molts anys després, una nit,
Valeski va voler escollir un record.
(Feia tants anys... Ara on seria?)
Un record feliç per escriure'l tal com era,
tenir-lo sempre de portal, saltar aquell buit
i entrar sempre per ell a la memòria:

"Era el començament.
Una tarda de diumenge
entraven en una xocolateria
dos joves encara adolescents
i seien de biaix en una taula.
Ella tenia uns grans ulls foscos
que jugaven sempre fixos amb els d'ell.
Parlaven poc i quan ho feien
era en veu molt baixa. A vegades,
quan ell li deia alguna cosa
ella semblava espantada, es feia enrere,
amb el braç es rodejava estranyament
el coll i semblava que s'anava tornant
més nena per moments. Tan sols un instant
ell se li va acostar una mica
i els llavis van coincidir lleument,
només un tremolor. No feia fred
però tots dos tenien pell de gallina
als braços. Van restar encolats pels ulls
durant més d'una hora i, sense tocar-se,

eren un bloc únic, una única estàtua
majestuosa que es movia i reposava
lentament. Quan es van alçar, van adonar-se
que les cambreres i els clients els miraven.”

Ells aleshores no ho sabien,
però era el començament
i al mateix temps el punt més alt.

LES SEVES ARMES

Interiorment, Valeski, partia de molt poc.
Tenia, això sí, una seguretat temerària
en la seva la fantasia, una violència interior
que només tenen uns pocs, potser escollits.
També tenia una força que sorgia de la terra,
dels homes que treballaven la terra,
dels renecs necessaris per alçar les pedres
que amagaven les cries d'escorpins
i feien madurar el blat d'or de la collita.
També un amor perdut molt aviat,
perdut a mans, mai més ben dit, a mans
d'un altre de més fort en l'envestida.
Qui sap si això darrer el va equilibrar
perquè li va donar la inseguretat justa
per no fiar-se mai més ni d'ell mateix.
I partia de més coses, d'algunes més
que aquí no explico, n'he dit de rellevants.
I amb aquest dolor interior de joventut,
amb aquesta força i fantasia, què es pot fer?
Potser viatjar, potser llegir alguns llibres?
Va llegir, però només fins a adonar-se
que els llibres marquen els límits de l'acció,
que cap llibre afegirà cap pàgina a la vida.
I amb aquelles armes, Valeski es va fer mim.

MARCEAU

De res no en pot sortir res
i de poc en pot sortir molt.
A Londres, quan Valeski era petit,
el seu pare l'havia dut a veure
un espectacle de mímica
on actuava Marcel Marceau,
d'estrella, al Garrick Theatre.
Ell omplia de gestos l'escenari,
ells ho volien veure tot molt bé
i el pare va comprar la fila cinc.
Era important la fila perquè
les cares del Marceau eren genials,
Valeski veia bé el rostre del mim
no ho havia vist mai de tan a prop.
El seu pare es va penedir
d'haver-lo dut allí per sempre més.
D'aquesta única funció
Valeski en va viure tota la vida,
d'allò que era molt poc en va sortir tot.
Només en acabar l'espectacle
va dir al seu pare, com si res,
que ell ja només volia fer
allò mateix que havia vist.
Havia vist com un sol home
atreia les mirades de la gent
en un silenci que només trencaven
alguns crits lleugers d'admiració.
Aquell silenci, aquella admiració...
I encara que aleshores era un nen
va veure dibuixat el seu futur.
Va sentir l'emoció que allò tenia
per a la gent corrent, gent del carrer
a qui es podia parlar sense dir res.
El seu pare va estar a punt
de clavar-li un mastegot : -Tu, mim?
Doncs sí, pare, vull ser mim.

THE MASK MAKER

Des de la fila cinc del Garrick, es veia bé
el rostre de Marcel Marceau, i, a més,
Valeski encara duia uns petits prismàtics
per veure'l a detall, per veure'l a tocar.
Anys més tard, ell ja s'hauria oblidat
de tota la funció menys d'un sol número
que va voler imitar en el seu futur de mim,
mai no el va oblidar i el va imitar un sol dia.
Era el de les màscares, de simple explicació
i d'execució difícil, potser només a l'abast
de Marceau. Perquè era tan sols un rostre
que en realitat omplia de gestos l'escenari
amb la força titànica d'una ànima flotant.
Com que és fàcil d'explicar i el lector
potser no l'haurà vist, ara l'explico...
Un fabricant de màscares teatrals
se les va provant després d'acabar-les,
la mida, l'encaix, el posar i treure.
Les màscares no són enlloc, és clar.
Màscara de sorpresa. Són els gestos
del mim que la dibuixen totalment
amb el seu pes real quan se la posa
amb un rostre de celles circumflexes,
ulls esbatanats mirant lluny i boca oberta,
com si al fons del teatre hi hagués un elefant
que fa girar algú del públic per mirar si hi és.
Tot el rostre fix, emmascarat, el cos
dansant lleument i sense moure mai
ni una parpella, hi ha la màscara
immòbil, sempre exacta en el seu rostre.
Ara se la treu, se la posa i se la treu,
rostre que es mou, rostre de màscara.
Ara se'n posa una altra, la d'alegria,
una alegria exultant, exagerada,
amb la boca rient, els ulls rient, les dents rient.
Se la prova de treure suaument, com l'altra,
amb les mans als costats però no pot.
Hi torna amb energia però la màscara no surt
mentre tot el seu cos sofreix fent molta força
amb la boca rient, els ulls rient, les dents rient,
la màscara fixa, exacta, en el seu rostre.
Un darrer intent per baix, molt desesperat,
amb tota la força possible i la màscara surt.
Aleshores apareix a sota el seu rostre natural
movent-se una mica, és un rostre de dolor infinit.
Mentrestant Valeski i el seu pare s'estremien
amb els braços aferrats a la butaca.

TOT ERA COMENÇAR

Després de fer el batxillerat
i treure notes d'excel·lent
en moltes assignatures,
el pare del Marc, el pare
d'en Marc Pla Coromines
que ja es feia dir Valeski
no va tenir més remei
que pagar-li estudis teatrals
en lloc del estudis d'advocat
que hauria estat el seu desig
per tal d'evitar, sense remei,
una catàstrofe familiar
de dimensions inefables.
Valeski, mentre era batxiller,
ja havia anat fent assaigs
de moltes escenes pròpies
seguint la seva inspiració.
La despesa va ser important
perquè després d'estudiar
uns anys al l'Institut del Teatre
volia aprofundir en l'especialitat
i se'n va anar uns altres anys a París
a l'École International de Mimodrame,
en va aprendre molt i va tornar.
I aquí va començar el disgust
que li va durar tota la vida,
perquè mai no havia pensat
mentre feia allò que més li agradava,
que d'allò mateix n'hauria de viure.
Va tornar a Barcelona radiant
disposat a demostrar el seu art
i a omplir les sales de teatre
però no va tenir mai en compte
un petit detall, el seu gran art
gairebé no interessava ningú.
Qui triomfava era el gran Rubianes,
esplèndid amb el seu art innat.
La gent volia riure, riure molt,
la societat havia anat canviant
i un sol mim sense paraules
només podia actuar de tant en tant
en sales molt petites i selectes
que no omplen la butxaca de ningú.
Se li feia molt difícil arribar a l'ànima
d'un públic anestesiat per la televisió.
Aleshores va començar a provar

uns altres assaigs, altres exemples
de mims o d'actors reconeguts
que havien tingut èxit popular,
Rivel o Chaplin als qui també
havia estudiat entre molts d'altres.
Però no s'agradava ell mateix,
hauria perdut tot allò que li sortia
del seu fons, que el feia únic,
hauria perdut l'ésser, la poesia
que mai no es veu però que hi és.
Aquells anys d'or s'havien acabat
molt abans, però ell no ho veia,
apassionat cercant un gest etern
o per ser més prosaics, un gest ben fet,
el gest d'un home sol, fet en silenci,
un gest amb tota l'ètica del dia.
Va treballar d'actor secundari
en companyies que tenien un cert èxit,
El Lliure, Els Joglars, Dagoll-dagom...
per tenir quatre calés i poder viure.
Allò s'havia d'acabar de seguida,
ell no havia arribat fins a aquí
per assajar amb els altres el moment
de l'entrada justa entre bambolines,
del mutis per l'esquerra o per la dreta,
al compàs que li marcava el director.
Ell tenia el seu llenguatge únic
que només podia mostrar tot sol
i en silenci, però podia fer-ho a tot el món.
A tot el món, aquest era l'avantatge
de no haver de parlar per dir-ho tot.
Hauria de viatjar molt per treballar
sempre en llocs selectes i petits,
segurament viuria sempre de lloguer,
amb molts amics viatgers que guanyaria
i que després també perdria fàcilment.
Però necessitava ara mateix per sobreviure,
un mànager solvent d'abast mundial.
Aquest era el preu el seu somni.

EL PROPÒSIT

Hi havia mims anteriors, famosos
i admirats per Valeski que actuaven
moltes vegades amb un sol personatge
i el seu públic ja els reconeixia
sense presentació prèvia. Per exemple,
el seu admirat Marceau havia creat
el Bip, amb la cara pintada de blanc
i el barret de copa amb una flor.
També podien fer altres interpretacions
però tenien sempre una marca d'identitat.
Valeski no ho va voler fer mai.
Pensava que era una manera absurda
de limitar-se, de lligar-se a una icona
que sempre més hauria de portar.
En els seus estudis havia llegit
molts textos de Shakespeare
i es meravellava constantment
de la varietat de figures còmiques,
geloses, paternals, tràgiques,
estrafolàries, amoroses, malvades,
mentideres, prepotents i submises, etc.
que podria acabar amb tots els adjectius
sense acabar amb l'ànima humana.
En tots els seus anys de formació,
només després de llegir Shakespeare
Valeski havia canviat la mirada
sobre l'escena i més, sobre la vida.
Només després d'haver-lo llegit
va pensar que s'havia equivocat,
que el verb amb la resposta exacta
seria sempre obligat a l'escenari
i ell l'havia desestimat pel gest.
La vida humana era tan diversa
que el seu gest seria curt sense la veu,
sense el sentit que el verb tenia.
D'aquesta mancança viva a la consciència
va néixer la força que tindria el seu treball.
Com podria, com podria? Com podria,
tot sol i a l'escenari buit com li agradava,
expressar amb el seu gest sense paraules
la riquesa que en Shakespeare havia vist,
sempre amagada al fons de cada ésser?
Havien passat quatre-cents anys
i la ignomínia humana sempre hi era
però la tecnologia havia canviat la humanitat
i l'ànima humana havia canviat amb ella.
Les escenes de Valeski serien sempre diferents

sempre amb la tragèdia humana a l'escenari
però no com Shakespeare, descarnada en fets,
no per mostrar-la, no, que ja ho sabíem,
sinó perquè la infàmia no es repetís mai més,
amb l'ètica centrada en el discurs escènic.

EL MÈTODE

Abans de cada nou projecte
en lloc de pensar en l'escenari,
que ja ho faria després,
abans de tot, abans de res,
de qualsevol dramatització,
de qualsevol tècnica nova,
de qualsevol gestualitat,
de qualsevol objecte necessari, etc.
abans de tot, abans de res,
Valeski es va proposar
d'escriure una mena de notes
en forma de poemes breus,
una mena de prosa trencada
com ara la que jo escric
per descriure simplement
el motiu de la inspiració,
el fet real, extern a l'escenari,
que havia motivat l'escena.
Molt després d'aquells escrits,
un cop ja resoltes prèviament
totes les qüestions tècniques
necessàries per a la funció,
Valeski mirava les captures
de la càmera fixa on es gravava
ell mateix, tot sol, a cada assaig,
per tal de comprovar visualment
la correspondència emocional
entre la seva actuació i el poema.
Finalment, després dels canvis
necessaris de tots els assaigs,
es decidia a actuar en públic
quan ja estava segur de l'expressió
i el seu acord amb el projecte escrit.
Aquests escrits s'han perdut
perquè ja quedaven obsolets
després de les correccions
que anava fent als assaigs
i de cada actuació acabada.
Només hi ha el material final
de les escenes gravades.
Jo he pogut saber alguna cosa
del motiu de cada número,
els títols i poca cosa més
que em va dir algun amic seu.
Amb aquest material a mà
he provat de fer alguns escrits
que molt de lluny recordin els seus
amb molt poca informació,

però tinc una informació que ell no tenia
que no podia tenir quan els va escriure
abans de tot, abans de res.
Tinc el resultat final d'escena.
I sé que ho puc provar de fer
perquè en aquells escrits
no hi havia res de la tècnica
que fan servir els actors i els mims
(que jo no en sé ni un borrall)
sinó la realitat externa
que l'hauria de provocar.
I també un altre objectiu
que és gairebé invers al seu:
posar en paraules senzilles
els motius de la inspiració
d'alguns números que he vist
del meravellós mim Valeski.

MAUTHAUSEN

Número 5 (possible text del Valeski)

Quan era molt jove, Marcel Marceau,
abans de ser mim, va ser membre
de la Resistència Francesa i va salvar,
jugant-se la vida, molts nens francesos
de ser deportats als camps de la mort.
Era d'ascendència jueva i el seu pare
havia estat assassinat a Auschwitz.
El meu avi també va ser assassinat
pels nazis i va morir a Mauthausen.
Jo no el vaig poder conèixer mai.
A les fotografies era un home fort
que va acabar amb la pell i l'os
abans d'entrar a la cambra de gas
de tres metres quadrats, les dutxes
per on hi sortia l'àcid prússic,
aglomerat amb altres com ell.
La mort era ràpida, els minuts eterns.
Al costat hi havia el crematori.
Ell al camp va anar emmagrint
molt per fora i totalment per dintre,
vivint sempre entre cadàvers
i obligat a treure els cossos morts
de les dutxes i portar-los als forns
perquè era del *Sonderkommando,*
l'escamot especial per treure els morts.
Abans d'aquesta nova feina
havia treballat a la pedrera,
eren unes dotze hores diàries pujant
blocs de pedra per l'*escala de la mort*
de cent vuitanta-sis graons sense defallir
perquè una sola feblesa era mortal.
Els mataven només per plorar.
Els homes més forts ho resistien tot
fins que ja es quedaven sense forces
i els donaven una feina menys feixuga
per fer-los servir abans de matar-los,
ja debilitats per la fam i les tortures.
La divisa del camp era senzilla:
Wernichtung durch arbeit, la mort pel treball.
Hi havia diferents mètodes de matar,
a més de la dutxa de gas, feien servir
els afusellaments públics d'escarment
i també el *mur dels paracaigudistes*
a la pedrera *Wiener Graben,*
on els llançaven des de dalt

d’uns quaranta metres alçada.
Hi va haver uns set mil espanyols
al camp, entre ells molts catalans
com el fotògraf Francesc Boix
que va poder amagar alguns negatius
i varen servir de prova als famosos
judicis posteriors de Nuremberg.
Era una mena de fàbrica de la mort,
amb el treball fins a la mort planificada.
Molts no en van sortir, com el meu avi,
però jo avui sóc aquí per explicar-ho,
per explicar la gran ignomínia humana.

EL PRIMER ÈXIT

Valeski actuava sol a Barcelona,
i també a vegades es desplaçava
a uns altres pobles de Catalunya,
el sud de França. I no sortia d'aquí.
Les seves actuacions en solitari
d'uns dies al Llantiol o al Brossa
no li donaven ni per sobreviure.
Aleshores va pensar en un canvi,
també veia que volia explicar coses
que mai no podria explicar tot sol.
No treballaria sol, sinó amb actors
que no serien mai professionals
si no calia, que no era necessari
perquè s'haurien d'anar movent
com ombres vivents a l'escenari,
com objectes sobre una pantalla
de fons on potser es projectarien
uns fragments documentals antics
i una música electrònica molt suau,
una música que ell mateix faria.
Aquests actors també serien
uns personatges muts a l'escenari
amb els quals establiria diàlegs muts
i potser haurien de dansar una mica.
Aniria bé si havien estudiat dansa,
no hi havia pensat mai, ara hi pensava.
També hauria d'ampliar el seu gest
i amb tots els focus posats en ell
podria reduir l'escenari si volia.
Havia passat en un pensament
de Marcel Marceau a Lindsay Kemp
només per necessitat domèstica,
però mai no n'imitaria cap dels dos.
I en un, dos, tres, sense pensar,
amb quatre quartos dels estalvis
ja tenia una companyia amateur
i va aconseguir el teatre Goya
per actuar-hi just una setmana.
Va omplir el teatre cada dia.
No era gaire, però era suficient
per sortir en algun diari de casa
i presentar-lo a l'estranger.
També feia altres números
però el *Mauthausen* del final
deixava sense alè els espectadors.
Quan jo el vaig anar a veure,
la gent aplaudia i també plorava

al mateix temps, tots dempeus.
Ell sortia a saludar, marxava, tornava
i tot aquell públic en volia més.
Aleshores el seu mànager
li va aconseguir una setmana
al Young Vic de Londres
que es va allargar tres mesos.
Havia nascut el mim Valeski.

L'ÈTICA

Després del Young Vic, Valeski
va ser un altre. Tenia diners
per viure d'allò que volia.
Aquest era el fet, cap més.
A partir d'aquí, amb la seva fama
que anava creixent cada dia
es va començar a passejar
pels teatres petits o mitjans
de tot el món, sales especials,
cabarets distingits, alguns d'ells
imaginava que s'assemblaven
al Cabaret Voltaire de Zuric
que s'havia convertit en museu.
Potser algun dia demanaria
si podia actuar allí una sola nit.
Perquè ell es considerava
radicalment avantguardista
d'una manera molt diferent
a allò que se'n deia avantguarda
de forma més convencional
i que només consistia en fer servir
ara mateix, cent anys després,
el llenguatge que es van inventar
els avantguardistes del Voltaire.
La seva avantguarda era l'ètica,
l'ètica del món que no existia,
no l'estètica del seus gestos
ni tampoc aquell enrenou social
que potser podria provocar
en un públic de burgesos refinats.
El públic que el seguia pel món
no eren burgesos, que també
n'hi havia molts, però no els volia
convertir, ni criticar, ni avorrir
dient-los coses que no entenien.
El seu gran públic era gent corrent
que havia fet un bon batxillerat,
suficient per entendre la lírica.
I, a tots, però sobretot a aquests,
pensant a cada gest en els més joves,
era a qui dirigia els espectacles.
D'aquí l'èxit massiu que va tenir
amb el seu discurs centrat en l'ètica,
entre tots aquells que no hi anaven
a divertir-se ni a ser provocats,
sinó que hi anaven a comprendre.

PARAULES DE SILENCI

Hi ha paraules que són escrites als diccionaris
i només amb el senzill fet de pronunciar-les
hi ha gent que obre totes les seves orelles
i hi ha gent que les tanca per a no sentir-les.
Déu n'és una d'elles, *mística* n'és un altra.
Si haguessin llegit Wittgenstein no obririen
ni tancarien les orelles, sabrien que són paraules
tan estranyes com casa, terra, pa o migdia.
Valeski va llegir per damunt Wittgenstein
als seus anys de formació i es va meravellar.
Va llegir un gran petit llibre, el *Tractatus*,
mig redactat per un jove a les trinxeres
de la Gran Guerra, amb errors de joventut
i cabòries negligents que després corregiria
sense admetre mai aquells primers errors,
perquè amagaven grans veritats de fons.
Deia que la relació que tenim amb la realitat
ha de ser per força de naturalesa mística
i Valeski s'ho havia pres així per sempre més,
com la simple relació amb el fer de cada dia
no com un secret contemplatiu dels iniciats.
Era un fet místic per al filòsof de Cambridge
portar lliteres dels ferits als hospitals
(que així ho va fer ell a la segona guerra)
o lloar les feines d'envasar la melmelada
que després rebrien els soldats al front.
I *Déu*, oh! *Déu*, quina paraula més malmesa
per tots els poderosos per domar els esclaus,
fer-nos por i privar-nos de plaers, vestit d'amor.
Wittgenstein va ensorrar tota la metafísica
anterior, només dient que no es deixava dir,
que era molt millor guardar silenci lògic
i potser mostrar-la com el sentit del món
només en els actes de la vida que en tenien.
I a fe de Déu, que Valeski prou s'encomanava
a Déu i a tots els déus quan era a l'escenari
perquè aquest pensament, aquesta suggestió
el feia sentir viu, sobrevolant vius-morts.
Si de metafísica, d'ètica i d'estètica era millor
no parlar-ne en cap llenguatge que fos lògic,
ell en parlaria a tot el món sense paraules
per no temptar la lògica, sempre a l'escena
amb els seus gestos, a la vida amb els seus fets.
Amb tot i això, alguna recança molt fonda,
algun desig potser no formulat en el seu cor
el feia enyorar les paraules que escrivia
abans de cada escena, la font d'inspiració.

Qui sap si per parlar d'aquells conceptes
algun dia podria fer servir un llenguatge
semblant als escrits per imaginar l'escena,
aquella prosa trencada a les costures
que s'escapava de la lògica cercant l'acció.
El silenci no deia tot allò que ell volia dir.
Quan va morir, vam trobar escrites a mà
unes pàgines sobre aquelles disciplines
amb dos títols que no va escriure mai,
un sobre metafísica que en tenia el nom,
Teologia per a simis, i un calaix de sastre
sobre poesia, música, ètica o estètica
pensada en el carrer: *Mozart escoltant rap*.
En llegir-ho, vaig saber que ho escriuria jo.

NAGASAKI

Número 11 (possible text del Valeski)

Allí gairebé ningú no s'ho volia creure,
les notícies de la ràdio eren confuses,
més de cent persones just arribades
d'Hiroshima ho anaven explicant
als amics, als companys de feina,
però ningú a Nagasaki no es creia
que una sola bomba hagués destruït
una ciutat sencera, feia només tres dies,
just el *getsuyõbi* passat, no podia ser.
Era un *mokuyõbi* ennuvolat d'Agost
amb núvols de bon temps i l'aire càlid,
amb nens jugant als parcs com sempre feien
a mig matí, en el descans de les escoles.
A Kokura en canvi, més al Nord, hi havia núvols
molt més densos que la cobrien totalment.
Això la va salvar. El comandant de l'avió
tenia ordres de deixar caure la bomba
només amb visió suficient de la ciutat,
va fer passades cremant el combustible
i ho va deixar estar tot degut als núvols.
Va a posar rumb al sud-oest cap a la base
passant per Nagasaki com a objectiu
secundari si fallava el primer, Kokura.
No podia perdre temps per la benzina,
quan es va obrir una clariana de núvols
prou gran per veure una part de la ciutat
i va deixar caure la bomba de plutoni
sense perdre temps, que no arribava
i potser l'hauria hagut de lliurar al mar.
Els núvols van voler que Nagasaki
en una fatídica ruleta celebrada al cel
es convertís en foc que anava als núvols
i tornava a ploure sobre si mateixa.
Uns setanta mil morts a finals d'any.
Com a Hiroshima, la pell dels cossos
era una brusa solta per damunt
que s'arrencava a tires amb les mans.
Els quatre genets de l'Apocalipsi
cavalcaven a plaer pel foc de l'aire
i somreien a terra sobre els morts.
Hi havia morts que encara caminaven
com espectres amb ulls de sorpresa.
Hi havia vius que ja eren morts,

hi havia morts que no volien viure,
els tocava viure per veure tot allò
i morir després de mesos d'agonia.
S'havia acabat la guerra amb el Japó.

EL MAGNUSSON

Valesky va ser convidat vàries vegades,
sobretot després dels seus primers èxits,
al Magnusson Theatre d'Edimburgh
relacionat amb l'Edimburgh Academy,
per actuar tot sol en un ambient reduït
que unia l'experimentació, emblema
essencial d'aquell teatre, amb l'acadèmia
que acollia nens i adolescents en formació.
Valeski a l'escena era experimentació pura,
però mai no havia pensat en ensenyar,
en explicar l'anar i venir d'una emoció
molt prèvia i intuïtiva, a l'acció escènica.
La seva segona actuació en aquell teatre
va tornar a canviar de cop la seva vida.
Va ser la Líle. Una irlandesa a Edimburg,
una professora de dansa molt flexible
que feia les classes a qualsevol nivell
i pensava directament en l'escenari
des dels nens petits fins als més grans,
des dels més ben dotats al més ineptes,
sempre amb el mateix respecte i exigència.
Ella creia que l'art sobrepassava
el talent innat amb el desig de ser,
que qualsevol talent era possible
si es desvetllava quan era el seu temps.
La Líle ja havia vist Valeski en la primera
actuació, tot just feia uns quants mesos.
Ara el va anar a trobar en el còctel reservat
a dins de l'escenari quan van abaixar el teló
i la conversa va ser curta, sobre dansa,
però dansant tots dos, l'un als ulls de l'altre.
Valeski encara treballava amb figurants
que eren amateurs i dansaven com sabien
en números més complexos a l'escena
i algun d'ells tancava sempre els espectacles.
No van ser només els ulls de la Líle,
sinó que, com un llamp, va imaginar
ensenyar el seu art, fer-ne una escola.
Tot va anar molt de pressa, potser massa.
"-Would you like to work in Barcelona?"
Ella se'l va mirar com mai no havia mirat ningú.
Al cap d'un mes en una vella fàbrica
del Poble Nou de Barcelona, hi lluïa
una inscripció que deia "Escola Valeski"
i en lletres més petites "Mim i dansa".
Encara no hi havia res planificat

i es necessitaven molts diners,
només hi havia el rètol. Però la Líle,
en saber-ho, va venir. Va ser l'efecte.
Valeski no sabia ensenyar i no servia.
A l'Institut del Teatre l'havien convidat
alguna vegada i no es sabia explicar,
no estava acostumat a parlar de res,
només moure el seu cos, moure'l
i moure'l fins que tothom es rendia
en una mena d'èxtasi que ningú
mai no podria reproduir com cal.
El silenci era el secret inexpressable.
Va arribar una subvenció, obligada
pel nom internacional del mim,
i es va inaugurar la nova escola
just al setembre amb el nou curs.
Només la Líle, alumnes de totes les edats,
un comptable que hi anava als vespres
i ningú més en tot el dia amb excepcions.
Perquè Valeski, quan no estava de gira,
hi era sempre en unes classes magistrals
que eren assaigs dels seus nous números
amb un públic fet d'alumnes que, al final,
es matriculaven ja només per veure'l.
Després, en pocs anys, es va ampliar
amb més professors de mim i dansa
i l'escola del Valeski, l'escola de la Líle,
va ser un referent de prestigi a Barcelona.

POL POT

Número 14 (possible text del Valeski)

Ser intel·lectual té les seves deficiències,
voler ser intel·lectual pot ser macabre.
Un estudiant que era fill de pagesos rics,
incapaç d'aprovar ni l'escola primària
va obtenir una beca per estudiar electrònica
a París, on tampoc no va aprovar mai res,
però es va fer "intel·lectual" comunista
en contacte amb comunistes francesos
a la segona meitat del segle passat.
Llavors es va posar de moda Mao Zedong
entre alguns intel·lectuals comunistes
i ell també se'n va fer admirador,
tant de la política com dels assassinats.
Quan va tornar al seu país, a Cambodja,
va trobar la manera de fer-se valdre
amb els seus coneixements de París.
Va comandar després un cop d'estat
que va guanyar a l'abril del 1975.
I al gener de 1979, que va ser deposat,
ja havia fet morir cap a dos milions
de compatriotes amb els seus estudis,
un mort de cada quatre o cinc persones
en menys de quatre anys de mandat.
És molt fàcil de matar si es té el poder
i mala llet, però aquest no és el seu cas,
ell era comunista i bona fe, només volia
organitzar molt millor la seva societat
com tots els bons comunistes del món.
Havia estudiat la societat sense classes
i com que la poca riquesa del seu país
havia estat des de sempre l'agricultura,
tots serien agricultors i tots iguals.
Un físic de cinquanta anys a segar el blat,
un oficinista de quaranta a criar vaques, etc.
"De cadascú segons les seves capacitats"
li havien dit, però no se'n recordava...
era tan mal estudiant que podria ser
cap de qualsevol govern revolucionari.
Els oficinistes no volien criar vaques
i es van començar a enfadar molt,
també alguns altres... però Pol Pot
havia estudiat molts anys a París
i tenia solucions a mà: deportacions,

separacions de famílies senceres,
tortures en centres especialitzats
on es feien signar les confessions
absurdes de conspiració o espionatge
per executar la gent amb armes blanques
que així estalviaven bales, més tortures,
llargues marxes al camp a totes les edats,
dotze hores de treball en camps d'arròs
i amb una sola ració de sopa al dia.
Tot fet amb bona fe, pensant en el país.
Només per portar ulleres ja s'era sospitós
de llegir i saber més que el necessari
per treballar al camp, metges i mestres,
execucions, execucions i més execucions
per no ser bon revolucionari, per llegir,
per ser intel·lectual de veritat o religiós,
per ser budista o musulmà, sospites,
delacions fetes per nens, terror i més terror.
I així volia construir la Cambodja comunista,
tal com a Rússia i també a Xina ja s'havia fet
amb uns cinquanta milions de morts en total
i uns mètodes semblants però amb més gent.

LLADRE D'AMICS

Aleshores, Valeski, que encara era prou jove,
ja va començar a tenir aquells amics perduts,
amics seus que ho van ser durant un temps,
intensament volguts, molt estimats un temps
més curt que llarg, només algun tota la vida.
Perquè ell canviava de costums, de feina,
de plaers, de llocs, de dies i de mesos.
El seu món interior canviava sempre
amb l'exterior. I després, ja era tot un altre
aquell mateix que sostenia el mateix cos.
Aleshores els amics el veien diferent,
el veien al carrer tal com era a l'escenari
canviant tota l'escena amb el seu cos
només amb un sol gest, amb un somriure
o un plany sense paraules que arrencava el cor.
I els seus amics que ho eren ja no ho eren
sinó que l'admiraven com un públic entregat
mentre ell ja se n'anava i no tornava,
sempre movent-se d'un món a un altre món
mentre sortia un altre cop a saludar.
Aquella admiració els feia perdre's
perquè avui no el reconeixien com ahir,
ahir a la nit que s'abraçaven entre copes
i ell de sobte els va deixar com un sospir,
els va deixar a la mitjanit sense paraules.
Aquests canvis d'humor, canvis de lloc,
feien perdre a Valeski els qui estimava
com qui ha perdut per sempre més
el telèfon d'algú que espera una trucada
però sap que ja ningú no el trucarà.
I així, després, al llarg del temps,
viatjant pel món, canviant d'hotels i cases,
Valeski va viure tantes vides dels amics
que va enriquir sense voler la seva vida,
com un lladre que roba un altre lladre
sense robar-lo ni saber que l'ha robat.

BEHIND THE SCENES

Després d'acabar els espectacles,
Valeski sortia a prendre una copa,
un descans abans d'anar a dormir.
Era el moment dels amics diferents
de cada país, dels mateixos bars
de cada ciutat, de les noies diferents
que el volien veure més a prop
i sabien quins bars freqüentava.
Les noies... Un goig i un maldecap
per al Valeski prou cansat de la funció,
que ara havia de parlar de mímica
en unes preguntes de doble sentit.
Perquè per a elles era el tipus clavat
que els semblava sempre fet a mida
només per a una nit i per mai més.
No era el company de feina tan pesat
que es trobarien l'endemà al treball,
no era un d'aquells nois que cada nit
es trobaven als mateixos bars, la penya
de costum, que l'endemà ho explicaria
a tots els vents que bufaven a la nit.
Era una nit que elles podrien explicar
amb tot detall només a les amigues
com el darrer número de l'espectacle.
Valeski tenia vàries salvacions a mà,
la millor era la Líle, que anunciava
de seguida com la seva parella
així que veia massa moviments.
Però la Líle no anava sempre amb ell,
els viatges a vegades eren llargs
i ella tenia feina sempre a Barcelona
a l'escola de dansa, ja feia molt temps.
I ell, alguna nit, no es volia salvar de res
i acabava amb una noia al seu hotel.
A la Líle li ho va dir una de les ballarines,
que sortien amb ell a l'estranger
però tampoc no en feia cas perquè sabia
que Valeski sempre havia estat així
(tal com ella el va conèixer a Edimburg)
i tornava sempre amb l'amor als llavis,
feliç d'estar només amb qui volia estar.
Però aquelles noies furtives eren també
una escola de la vida del Valeski,
països, caràcters, cultures diferents.
A vegades en sortien decebudes

perquè només s'adormia al seu costat.
Un vespre, a París, va sortir del Flore
amb una estudiant de matemàtiques
que tenia una mirada interior dolcíssima.
L'endemà al matí, tot mandrejant, Valeski
va cometre la imprudència de preguntar-li
si això ho feia sovint, només per divertir-se.
"-Jamais!" ella va dir, i Valeski va pensar
que aquí s'acabava la conversa de manera
convencional, però després d'una pausa
"-Je n'en ai pas besoin", ella va dir, *"-J'ai*
trois amants." *"-Trois!*" va dir Valeski. *"-Oui."*
La va deixar parlar i li explicava que sempre
n'havia tingut tres per trobar-se com volia
Un li donava seguretat, ja des de molt jove
i amb aquest s'hi casaria i hi tindria els fills,
però n'hi havia sempre un altre que li feia
més bé l'amor i també en necessitava un altre
que li arrenqués l'amor amb la mirada, l'amor
romàntic somiat, l'amor al bes, l'amor als llavis.
I encara s'havia adonat d'un buit al cor
en trobar aquell que mai no aconseguiria,
que seria sempre més el seu amor impossible.
Valeski no es va mostrar gens estranyat i li va dir:
"-Pourquoi est-ce que tu étudies les mathématiques?"
"-Parce que les mathématiques sont la chose
la plus éloignée de moi que je connaisse."
Ell va pensar en la Líle, sort que no era així.

LES FUNCIONS

Sempre s'havia de passar comptes.
Els desplaçaments i els hotels eren cars,
s'havia de veure l'oferta econòmica
el prestigi dels locals, les dimensions,
encara que se'n cuidava el mànager.
Però calia anar-hi abans per veure l'escenari,
fer els muntatges de les llums, pensar
en qualsevol cosa, alguns objectes,
assajar com a mínim un cop allí mateix, etc.
Molt abans Valeski havia de decidir
si actuava tot sol en els locals petits
o si hi anava amb els quatre ballarins
que ja havien sortit de la seva escola
i que estaven bojos per treballar amb ell.
Si hi anava tot el grup, el número final
era *Mathausen*, *Nagasaki* o bé *Pol Pot*,
acompanyat amb sons i projeccions
que tenien l'èxit assegurat del públic
a qualsevol lloc del món que anaven.
Però en algun país, podeu imaginar,
havien tingut problemes de censura,
canviant alguna representació per l'altra.
També tenien altres números lleugers
en els quals el públic es relaxava i reia
alternant-se amb uns de més dramàtics.
Quan Valeski viatjava sol, en llocs petits,
tenia un repertori més flexible, podia
improvisar sempre tot sol a escena
però no tenia aquells finals brillants
amb cinc actors movent-se a l'escenari.
Acostumat a l'èxit segur de tot el grup
cada vegada li costava més actuar sol
perquè ho havia de donar tot sense xarxa
de protecció, sense cap error possible.
Però s'havia inventat uns entremesos
per allargar la funció sense avorrir-se,
alguna imitació d'un personatge conegut
del mateix país on actuava, un homenatge
al gran Charlot, aquell llarg udol del Rivel
a dalt de la cadira que molts recordarien,
algun altre so distant gravat o produït
per ell mateix i amb els objectes presents
a l'escenari, alguna petita projecció...
I ell sota els focus, sense cap paraula.
Però el número final, encara que anés sol,
sempre era tràgic, amb un silenci eixordador
que feia sentir la gran ignomínia de la història,
la tragèdia humana provocada pels humans
que s'hauria d'acabar per sempre més.

UNA MICA DE PARADÍS

Tot era molt fàcil, era tot tan fàcil
que Valeski va pensar que el temps
li pertanyia, que seria sempre així.
Era conegut a tot arreu que anava
amb la menuda companyia estable,
ell i quatre més, dos nois, dos noies,
ballarins sortits de de l'acadèmia
que la Líle dirigia des de sempre.
Això li donava una enorme llibertat.
Potser marxava ell sol unes setmanes
i res no s'havia mogut al seu voltant
o bé marxava amb els quatre ballarins
i la Líle ja quadrava amb dos suplents
els dos buits que deixaven a l'escola
aquells dos que ja n'eren professors.
Estimava la Líle, ho era tot per a ell.
Tenien diners per viure bé, més aviat
molt bé, s'havien comprat una casa
a Collserola, Valeski viatjant pel món
i quan era a Barcelona sempre anava
a l'escola del seu nom al Poble Nou,
on només per veure'l ja es matriculaven
i li donaven subvencions només pel nom.
També assistia a algunes classes
però sempre de suport al professor,
(ell ho havia provat sol i no en sabia)
explicava quatre coses d'algun número
de la seva darrera gira i el mostrava
parcialment, amb el gest minimalista
i molt a poc a poc (de cada deu segons
en podia fer un minut) i demanava
als alumnes si ho volien repetir després,
començant a poc a poc, accelerant
i acabant amb el temps real de l'escenari.
En acabat els demanava la seva opinió,
com ho farien ells després de veure-ho.
I aprenia més que al *Mimodrame* de París
on havia estat estudiant de jovenet.
Tornava a sortir de gira a qualsevol país,
com si el temps s'hagués aturat a casa seva
i fos un temps feliç que no passaria mai.
Van passar anys i el temps mai no passava.

UN SOL DIA

Un dia que tornava d'una llarga gira
que havia fet tot sol, la Líle el va rebre
estranyament, amb una altra mirada
més fosca, que no el tenia acostumat.
Ell li va fer una broma amb un gest
que només volia dir "-Què passa aquí!"
I passava. I tant que passava. Molt.
"-T'he de dir dues coses importants",
va dir la Líle: "-La primera cosa
és que ha canviat el govern, com saps,
i ens han retirat les subvencions,
per tant la nostra escola no és viable."
Després va dir: "-La segona és... és que
m'he enamorat del Rake i marxem tots dos
a Dublín, a fer-hi una escola de dansa."
Valeski no va dir res i va sortir de casa.
Va anar a l'aeroport i va agafar un avió
cap al lloc d'on havia vingut: Amsterdam.
Se'n va anar al *rosse buurt*, va escollir
la puta més bonica i se la va emportar
a l'hotel d'on aquell matí en sortia prou feliç.
Ara, de nit, hi tornava amb ella i una ampolla
de Macallan, ja mig buida, destrossat.

TOCANT EL FONS

Com podia ser? Com podia ser?
Aquesta era la única pregunta.
El Rake, l'irlandès Raleigh O'kealy,
aquell noi que tothom anomenava
Rake, quan era a l'Escola Valeski
per no dir un nom més complicat.
El Rake, que Valeski havia conegut
com un admirador seu anònim
i li havia aconsellat la seva escola
si volia progressar en el ball modern.
El Rake, el jove esvelt amb molt talent,
que en pocs anys ja era professor
i un dels quatre de la petita *troupe*
que s'enduia Valeski a l'estranger.
El Rake, aquell noi callat i melangiós...
No era culpa de la Líle ni del Rake,
era el món, tot el món que s'enfonsava.

EL DOL

Valeski va entrar en el seu *Mauthausen* interior.
Es va adonar que ell, sense la Líle, no era res.
Amb ella, l'Escola Valeski ja s'hauria reinventat,
ella hauria previst amb temps la fallida del govern
i amb el prestigi que tenia, podria ser privada,
una escola d'elit, una escola per als més dotats.
Però ella segur que ja havia sentit l'allunyament
interior d'ell i a poc a poc l'apropament al Rake.
Ella no hi podia fer res, seria anar contra la vida,
i l'escola Valeski, sense ella, no tenia cap futur.
Va recordar aquella noia de les matemàtiques,
aquella noia de París de mirada dolcíssima:
potser era millor tenir-ho tot una mica repartit.
Valeski havia perdut la Líle i la seva escola
d'on havia sortit tot, d'una tacada. I no sabia
que aviat també s'havia de perdre a si mateix.

UNA ALTRA VIDA

A Nagasaki allò tampoc ningú no s'ho esperava
i en un segon va començar a ploure foc del cel.
A la vida es pot acabar la vida en un moment.
Ho havia representat tantes vegades! I sabia
que ara no ho podria representar mai més
perquè sense l'escola no tindria ballarins,
no podria mantenir ni un petit grup estable
i hauria de treballar sempre sol i per diners.
No era tan dur com una guerra però era això,
treballar per cobrir tot sol qualsevol deute
dels que tenia i dels que vindrien després.
Va fer el cor fort. Al capdavall, era prou jove,
sempre li havia agradat la professió de mim,
deixaria aquells pensaments, s'hi posaria
i una nova estètica en podria sorgir de tot.
Una nova estètica! S'ho havia dit sense voler!
Es va sobtar de tenir aquesta intuïció que mai
no hauria pensat en altres circumstàncies,
perquè havia centrat els seus treballs en l'ètica
que mancava en aquest món, com el gran repte.
Ara ho veia tot tan lluny com en un deliri infantil,
ningú mai no podria salvar el món de si mateix,
només aconseguir els aplaudiments de la gent
de bona fe que anava a veure els espectacles.
Els humans potser havien nascut per matar-se.
Era diferent veure *Nagasaki* al final d'una funció
i tornar a casa emocionat després de sopar bé
que ser sota la bomba en el moment que queia
o al lloc del major Sweeney que pilotava l'avió.
Seria dur treballar sol, sempre viatjant i per diners.
Valeski ja no sabia si fer de mim o potser escriure
una mica, si no fos que d'això mai no en viuria,
per donar les culpes a Aquell que ho va fer Tot.

EFECTES SECUNDARIS

Valeski va provar de sobreviure amb el nom
que en els anys passats havia aconseguit,
va canviar els espectacles, va tenir un nou públic
voltant pel món sense ja en cap moment saber
si allò que feia era bo o era dolent, si era un crit
de llibertat, si era bell, si era ple de veritat el gest
de tot el seu cos o era només una dissimulació
d'allò que hauria estat la bellesa, la veritat, la poesia.
No hi havia l'emoció que el públic reclamava
en les seves actuacions, en els seus números,
cada vegada més distant del públic del carrer,
encara que la tècnica el salvava als ulls dels crítics.
Els seus moviments s'havien tornat més lents,
ja no tenien els antics canvis de ritme i pausa
per més que omplia petits espais a tot el món.
Era només una mena d'autòmat del seu gest
i dels diners que comptava després de cada gira.
A poc a poc va anar deixant de sortir als diaris
que anunciaven les millors actuacions a les ciutats.
Però com si fos un somni seu del primer dia
va rebre aquella invitació del Cabaret Voltaire
que feia anys havia demanat, només per a una nit.
Encara el recordaven amb el nom que va tenir.

CABARET

El vaig acompanyar a Zúric, s'havia aprimat molt,
ell s'adonava del seu declivi que era imparable
però no en parlava amb ningú ni en deia res.
A l'avió va dormir tot el viatge i no vàrem parlar.
Feia anys que el seu mànager havia demanat
una actuació al *Cabaret* famós per l'avantguarda,
només pel fet de ser-hi una nit, ara que sols era
un lloc per als socis que encara recordaven
aquell local avantguardista d'entreguerres.
Érem al voltant de vuitanta persones assegudes
que omplíem totes les cadires del petit espai.
Valeski actuava en una tarima que feia d'escenari
i jo estava a primera fila, a un parell de metres d'ell.
M`havia dit que només faria cinc números, serien
menys d'una hora d'actuació. No es veia en cor
d'estar més temps a escena, semblava demacrat.
Va fer el quatre primers i ja vaig veure amb nervis
que els seus moviments eren més lents dels habituals,
semblava que al llarg de l'actuació perdia forces
però la gent del Voltaire pensava que eren recursos
escènics i no s'adonava de res. Al final els aplaudia.
Va arribar el darrer, el cinquè, i em vaig quedar glaçat
quan vaig veure que era *The mask maker*, un número
que ell mai no havia representat. Primer la máscara
de sorpresa. Se'm va acostar delatant-me amb l'índex
i va riure tot el públic, se la va treure, es va posar
la d'alegria exultant, la d'una alegria tan exagerada
que va fer somriure tothom, menys a mi que veia
que els seus moviments eren més lents que mai.
Se la va provar de treure i no podia, el públic aplaudia
i a mi em semblava que no se la podia treure de veritat,
que era veritat que no podia desencaixar el seu rostre
amb la boca rient, les dents rient, els ulls rient
i tot el seu cos amb esforç sobre la màscara
fins que es va desplomar i el públic aplaudia amb força
pensant que era el final. I ho era. Jo que ho veia a prop
vaig saltar a la tarima a reanimar-lo. Ja no tenia pols.
Entre els assistents, un metge en va certificar la mort.

Setembre de 2025